

ქეთევან მანია

ისტორიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი

ქართულ-ბერძნული ურთიერთობის ზოგიერთი საკითხი გეოგრაფიულ მხარეში („დროება“, „ივერია“, „ცნობის ფურცელი“, „მწყემსი“)

ქართულ-ბერძნულ ურთიერთობას ხანგრძლივი ტრადიცია აქვს, შორეულ წარსულში იღებს სათავეს. საკითხი სამეცნიერო ლიტერატურაში სპეციალისტების განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევდა და იწვევს დღესაც. არაერთი მკვლევარი შეეხო ბერძენთა მიგრაციის პრობლემას. საგანგებოდ იქნა შესწავლილი სიმონ ყაუხჩიშვილის მიერ საქართველოში – თრიალეთში, მესხეთსა და აფხაზეთში – მცხოვრები ბერძნების დასახლების ისტორია [1, 219-239; 2, 125-153]. მკვლევრის დაკვირვებით „არა გვაქვს არავითარი საბუთი ვიფიქროთ, რომ აწინდელ ბერძნულ მოსახლეობას საქართველოში რაიმე კავშირი ჰქონდეს იმ ძველ ბერძნულ მოსახლეობასთან, რომელიც ძვ. წ. VII საუკუნიდან გაჩნდა დასავლეთ საქართველოში“ [3, 219]. ბერძენთა დასახლების საკითხს ეხება პაატა გუგუშვილიც [4]. აფხაზეთში მცხოვრებ ბერძენთა ყოფა-ცხოვრების განხილვა წარმოდგენილია ნიკოლაი იოანიდის გამოკვლევაში [5]. მკვლევართა განსაკუთრებული ყურადღება მიიქცია ქართველთა გაბერძნების საკითხმა, რომლის ანალიზი საარქივო მასალების საფუძველზე მოცემულია იაკობ ახუაშვილის სტატიაში [6, 156-165]. ქართველი მართლმადიდებლების გაბერძნების თუ ბერძენ-ურუმების საქართველოში გადმოსახლების ისტორიას განიხილავს მეუფე ანანია ჯაფარიძეც [7]. პონტოელ ბერძენთა ისტორიის, კულტურის, ყოფისა და დიალექტის შესწავლას მიეძღვნა ავტორთა კოლექტიური მონოგრაფიაც [8]. ბერძნების ჩამოსახლების ისტორია, მათი განსახლების არეალი საარქივო მასალის და სამეცნიერო ლიტერატურის გათვალისწინებით გაანალიზებულია ავთანდილ სონღულაშვილის ნაშრომში [9]. საქართველოში მცხოვრები ბერძნების მდგომარეობა პოსტსაბჭოურ პერიოდში საინტერესოდ აქვს წარმოდგენილი ირმა კვაშილავას თავის გამოკვლევაში [10, 170-203].

არაერთ პუბლიკაციას უძღვნის XIX საუკუნის პრესა ბერძენთა გადმოსახლების საკითხს, საიდანაც ნათლად ჩანს, რომ ეთნიკური სურათის შეცვლით გამოხატული რუსული მმართველობა თავისი მიზნების განსახორციელებლად სხვა ეროვნების წარმომადგენლებთან ერთად, ბერძნებსაც იყენებდა. 70-იანი წლებიდან იწყება რუსეთ-თურქეთის ომების შედეგად დაცარიელებული შავი ზღვის სანაპირო ზოლის სხვა ეთნიკური წარმომავლობის ხალხით, მათ შორის, ბერძნებით დასახლება [11]. ეთნიკური სურათის შეცვლის მცდელობა აისახა თვითსახელწოდებების შეცვლაში. ბერძნების ჩასახლების შემდეგ სახელი შეუცვლია აფხაზების სოფელ გუმას, სადაც 1879 წლიდან მთავრის, ნიკოლოზ მიხეილის ძის ნებართვით ტრაპეზუნტელი ბერძნები ჩაუსახლებიათ და სოფლისთვის მიხაილოვკა დაურქმევიათ [12].

„ფინიკიელი, ბერძენი, რომაელი, გენუეზელი, ოსმალნი და ქართველნი მორიგეობით ჰფლობდენ ამ გემოვანს ნაჭერს და თითოეული მათგანი ჰსტოვებდა მასზედ თავის მყოფობის კვალსა“ [13].

იმპერიალისტური პოლიტიკის წყალობით შავი ზღვის სანაპირო ზოლში განვითარდა ახალი სამეურნეო (თამბაქო) კულტურა, რამაც ჩაანაცვლა ადგილობრივი ბუნებრივი სიმდიდრე და მდიდარი აფხაზეთი გახდა უცხო იდენტობის ეკონომიკური სიძლიერის საფუძველი. აფხაზეთში თამბაქოს კულტურის გამენება ბერძენ და სომეხ კოლონისტებს უკავშირდება: „ოფიციალური ცნობით, 1900 წელს სოხუმის ოლქიდან გაიტანეს 150 ათას ფუთამდე თამბაქო; პლანტატორთა რიცხვი სამი ათასამდის ავიდა“ [14].

როგორც ზემოთ მივუთითე, აღნიშნული საკითხი შედარებით უკეთ არის შესწავლილი ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში. წინამდებარე ნაშრომში შევეხები მეორე არანაკლებ მნიშვნელოვან საკითხს – ბერძნების პრეტენზიებს ქართულ მიწებზე, რომლებმაც ჯერ ათონის ივერთა მონასტრიდან გამოაძევეს ქართველები, მერე საქართველოში ამ მონასტრისადმი შეწირული მამულების დაპატრონება სცადეს. მართალია, სპეციალისტთა ყურადღების მიღმა არ დარჩენილა ქართული სავანეებისა და სავანეებისადმი შეწირული მამულების ბერძნების მიერ მისაკუთრების ფაქტი [15, 69-86; 16, 53-59; 17, 176-190; 18], თუმცა, მე შევეცდები საკითხის ანალიზი წარმოვადგინო ბეჭდური მედია-მასალების ეთნოსიმბოლისტური რეპრეზენტაციით – საზოგადოებრივ პერცეფციებზე, ღირებულებ-

ბებზე, მახსოვრობებზე დაკვირვებით განვიხილავ ბერძნების როლს ქართული იდენტობის ისტორიისათვის.

ცნობილია, რომ ათონის ივერთა მონასტერი მეათე საუკუნეში დაარსდა დავით კურაპალატის მეფობის დროს, იოანე და ექვთიმე მთაწმინდელების თაოსნობითა და ინიციატივით. ამ მონასტრისათვის საქართველოს მეფეებს და კერძო პირებს მრავალი განძი და უძრავი მამული უძღვნიათ. მეათე საუკუნიდან დაწყებული ქართველი ბერები შეუწყვეტლად მოღვაწეობდნენ. აქ ითარგმნებოდა სასულიერო ხასიათის წიგნები ბერძნულიდან ქართულად. აქ მდიდარი ქართული ბიბლიოთეკა ყოფილა დაცული. მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრისათვის ივერთა მონასტერი სრულებით დახშული ყოფილა ქართველი ბერებისათვის, რადგანაც ბერძენი ბერები ქართველ ბერებს მონასტერში არ უშვებდნენ.

ბერძნებისთვის მამულები 70-იან წლებში ჩამოურთმევია მმართველობას და სახელმწიფო საკუთრებად გამოუცხადებია. თუმცა, იერუსალიმის პატრიარქს გამოუთხოვია ხელმწიფე იმპერატორისათვის და ხელმეორედ ებოძათ ბერძნებს. ეს მამულები საქართველოს მეფე-მთავრებისგან იყო შეწირული იერუსალიმის, სინას და ათონის მონასტრებისთვის მაშინ, რათა უცხო მხარეში ამ მამულებით ერჩინათ თავი ქართველ ბერებს. შესანიშნავი მიმოფანტული იყო საქართველოს ყოველ კუთხეში: ქართლში, კახეთსა და იმერეთში. მაგრამ, როცა საქართველოს ბედი უკუღმა დატრიალდა და დამოუკიდებლობა შეირყა, შესუსტდა ქართველების მდგომარეობა ქართულ მონასტრებშიც. დრო იხელთეს ბერძენმა ბერებმა, ქართული სავანეებიდან ქართველი ბერები გამოდევნეს და მამულებიც ბერძნების ხელში გადავიდა. როცა რუსეთის მმართველობა დამყარდა საქართველოში, ათონის ბერძენმა ბერებმა გამოგზავნეს თავიანთი წარმომადგენლები საქართველოს მეფეთა სიგელ-გუჯრებით და დაეპატრონნენ მონასტრის მამულებს.

„დროება“ საინტერესო ცნობებს გვანვდის აენევის ხეობის სოფლების აღწერისას მიმდებარე სოფლების ბერძნებისთვის მიკუთვნების შესახებ:

„სახნავ-სათესი, ვენახ-ბაღებით სოფლების დირბისა, ტახტი-ძირისა და არკნეთისა შეადგენენ ბერძნის მონასტრების კუთვნილებას. დირბი და ტახტი-ძირი ეკუთვნიან იერუსალიმის ქრისტეს საფლავის მონასტერს. სოფ. არკნეთი კი, მგონი, ათონის მთას ეკუთვნის. ამათ გარდა დიდლიახზე მდებარე სოფელი მეღვრეკისი საბეროა, ე. ი. სა-

მონასტრო, როგორც გამიგონია, ეკუთვნის სინის მთას. ქართლს გარდა ამ მონასტრებს აქვთ მამულ-ადგილი კახეთში, უფრო იერუსალიმის ქრისტეს საფლავის მონასტერს; აქვთ აგრეთვე ქ. თბილისში; დღეს თბილისში ბერების ეკლესიას შეადგენს ჯვარი-მამას ეკლესია. ამ ეკლესიას, როგორც ვიცით, აქვს სახლები, დუქნები. ყველა ჩამოთვლილ მამულების შემოსავალი იკრიფება მოურავებისაგან, რომელნიც დანიშნულნი არიან მონასტრებისაგან და შემოსილნი არხიმანდრიტ ხარისხით“ [19].

ქართული სავანეებისთვის საქართველოში შეწირული მამულების მმართველად დანიშნული ბერძენი არქიმანდრიტი ბერები თავიანთი გემოვნებით მართავდნენ მონასტრის მამულებს. ეს მამულები ხალხით იყო დასახლებული და უფრო მეტად იმის ცდაში იყვნენ, რაც შეიძლება მეტი ფასი გამოერთავთ მოიჯარადეებისათვის. იმდენად დახარბებული ყოფილან, რომ აღარ კითხულობდნენ ხალხს გზა თუ სჭირდებოდა. ოღონდ „5-10 კაპ. აიღონ ქირა, და იმას აღარ დაგიდევეს შესავალ-გასავალი გზაც იქმნება თუ არა?“ [20].

ერთ-ერთი ასეთი შეწირული მამულის ბერძენი მმართველის არქიმანდრიტ ევგენიოსის მკვლევლობაც მომხდარა თელავის მაზრის სოფ. ხოდაშენში. არქიმანდრიტის მკვლევლობის გამო დაუპატიმრებით სამი პირი – ორი ბერძენი (ერთი არქიმანდრიტი ნიფონი, რომელიც ევგენიოსის გამოსაცვლელად ყოფილა გამოგზავნილი და მეორე ნიფონის მხლებელი) და ერთი ზემო ხოდაშენშივე მცხოვრები გლეხი სოლომონ ებიტაშვილი, რომელიც მოკლულ ევგენიოსთან მოჯამაგირედ მდგარა [21].

ძალმომრეობით წართმეული ათონის ივერთა მონასტრის დასაბრუნებლად ბერძნებთან დავა გაუმართავს მამა ბენედიქტე ბარკალაიას. ამ საკითხთან დაკავშირებით ერთ-ერთი პირველი წერილი „ივერიაში“ ქვეყნდება საისტორიო წერილების სერიაში „ზოგიერთი რამ ჩვენს ისტორიაზე, არხეოლოგიაზე, ყოფა-ცხოვრებაზე და სხვა“. ავტორი დიმიტრი ბაქრაძე ყურადღებას ამახვილებს ათონის მთიდან მამა ბენედიქტეს მიერ ჩამოტანილი ძველი წიგნის საქართველოსათვის მნიშვნელობაზე. როგორც ირკვევა, მამა ბენედიქტეს ჩამოტანილი წიგნი საინტერესო ცნობებს შეიცავდა მეთაე-მეთორმეტე საუკუნის ქართლის ცხოვრებისათვის. მამა ბენედიქტე საგანგებო მისიით ჩამოსულა საქართველოში. იგი თხოვნით მიმართავს ქართულ საზოგადოებას, ასევე მთავრობას, გაუწიონ დახმარება ათონის მთის ქართული კულტურის გადარჩენის საქმეში, სადაც ამ დროისათვის მამა ბენედიქტეს გადმოცემით, 1520

ქართველი, უმეტესად იმერეთიდან გამოსული ბერი მოღვაწეობდა [22]. „დროებაც“ მიმართავს ქართულ საზოგადოებას, „შემწეობა და თანაგრძნობა აღმოუჩინოს მამა ბენედიქტეს ამ საქმეში, რომელიც საქართველოს წარსულ ისტორიას და განათლებას დიდათ შეეხება“ [23].

წერილის მიზანი იმაში მდგომარეობს, რომ ანწყო და მომავალ კეთილდღეობასთან ერთად საზოგადოებისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია წარსული ცხოვრების გათვალისწინება. ეს ფაქტორი ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა წარმატების გზაზე დასადგომად. ქართველი ყოველთვის იხსენებს თავიანთ მამა-პაპათა სურათებს და ღირსსახსოვარ საქმეებს, რომლებიც ადამიანს ამხნევენ და სწვრთნის. თუ რომელიმე ოჯახის წევრი ივიწყებს თავის წინაპარს, ის ივიწყებს თავის თავს. საქართველო მდიდარია ღირსსახსოვარი და ღირსსაცნობი ფაქტებით, მაგრამ საზოგადო ყურადღებას მოკლებულია, მოითხოვს მოძიებას, შეგროვებას, შენახვას.

მამა ბენედიქტე გულისტკივილს გამოთქვამს იმასთან დაკავშირებით, რომ ბერძენი მამები ძველ ქართულ წიგნებს და ქვებზე ზედ-წარწერებს ანადგურებდნენ, ძველი წიგნების ფურცლებს ბოთლების საცობად იყენებდნენ [24]. მამა ბენედიქტე იმონშებს პლატონ იოსელიანის ცნობასაც, რომელიც ასევე, მიუთითებდა 1849 წელს ივერთა მონასტერში მოგზაურობის ჩანაწერებში, ქართული სიძველეებისადმი ბერძენების უდიერ დამოკიდებულებას. მას შეუნიშნავს ივერიის მონასტერში უპატრონოდ დაყრილი ქართული წიგნები, რომელთა უმეტესი ნაწილი დაგლეჯილი ან დაკარგული ყოფილა, ან ბოთლის საცობად იყენებდნენ. უჩივლია თესალონიკის კონსულთან და ფაშასთან და ამგვარად აიძულა წიგნთსაცავი გაეკეთებინათ ქართული სიძველეების დასაცავად [25]. მოგვიანებით, 1900 წელს „ივერიის“ 26-ე ნომერში „ნლი“-ს ფსევდონიმით გამოქვეყნებულ წერილში გერასიმე ნადარეიშვილი¹ საუბრობს მის მიერ ათონის მთაზე 1882, 1887 წლებში მოგზაურობის შთაბეჭდილებებზე და ამ მოგზაურობების პერიოდში მომხდარ ცვლილებებზე. ტაძრის კარიბჭეზე მეფეთა გამოსახულების ზემოდან გერასიმე ნადარეიშვილს პირველი მოგზაურობის დროს დაუფიქსირებია ბერძნული წარწერა „მეფენი საქართველოსანი“, რომელიც მეორე მოგზაურობის დროს წარწერა „საქართველოს მეფენი, აღმაშენებელნი და განმაახლებელნი ივერიის მონასტრისა“ შეცვლილი დახვედრია

¹ ნ-ლი-ს ფსევდონიმით გამოქვეყნებული პუბლიკაციას ეკუთვნის გერასიმე ნადარეიშვილს რაც დასტურდება მის მიერვე გვიან გამოქვეყნებული წერილით („საქართველო“ 1920, №68).

წარწერით „ბიზანტიელი მეფენი, აღმაშენებელი ივერიის მონასტრისანი“; დედოფალ ნესტან-დარეჯანის მაგიერ ეწერა: „ირინე დედოფალი“ [26]. ფაქტი ნათელი დადასტურებაა იმისა თუ როგორ ცდილობდნენ ბერძენი მამები ქართული კვალის ნაშლას ათონის ივერთა მონასტერში.

ქართული წიგნების განადგურება-დაკარგვის ფაქტზე მიუთითებს დეკანოზი პეტრე კონჭოშვილიც ათონის მთაზე მოგზაურობისადმი მიძღვნილ პუბლიკაციაში. იგი აღნიშნავს, რომ მოიკითხა ქართული წიგნები და თხოვდა ბერძენ მამებს ეჩვენებინათ მისთვის ქართული წიგნები, თუმცა, მათ ასეთი პასუხი გაუციათ: „ერთი ნაწილი ქართულის წიგნებისა დაინვა, მეორე ამოჭრით დაიკარგაო და მესამე ნაწილიც „ექვსის ჯორის საპალნე წიგნები მოიპარესო“. აი ასეთი მცველი ჰყავს ივერიის მონასტერს. ოსმალნი უფრო კეთილშობილად მოიქცეოდნენ ამ გვარს საქმეში, ვიდრე ივერიის მონასტრის ბერძენნი ძმანი“ [27].

ივერიის მონასტრის ბერძენი¹ არქიმანდრიტი გერასიმე უარყოფს ქართული სიძველეებისადმი ბერძენების დამოკიდებულების შესახებ მამა ბენედიქტეს (რომელსაც სხვა მოგზაურებიც ადასტურებენ) ინფორმაციას და სიცრუეს უწოდებს [28]. თუმცა ფაქტია, რომ ათონის ივერთა მონასტერი ბერძენ ბერებს ჰქონდათ დაკავებული და ქართველ ბერებს შიგნით არ უშვებდნენ. როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ქართული სიძველეებისადმი ბერძენების დამოკიდებულების ამსახველი სხვა არაერთი ინფორმაცია გამოქვეყნდა ბეჭდურ მედიაში.

როგორც მამა ბენედიქტეს გერასიმე არქიმანდრიტის საპასუხო წერილიდან ირკვევა, მამა გერასიმეს საზღვარგარეთის დესპანებისთვის გადაცემულ სიჩივარში, რომლის ასლი მამა ბენედიქტეს მიუღია კონსტანტინეპოლის დესპანისგან, არწმუნებდა საზღვარგარეთის დესპანებს, რომ ათონის ივერთა მონასტერი არასოდეს ყოფილა ქართველთა მფლობელობაში, ბიზანტიის იმპერიის დაცემის შემდეგ კი ბერძენებს გადაეცათო.

ქართული კვალის ნაშლის მცდელობას ისტორიული ექსკურსის გაშლით პასუხობს მამა ბენედიქტე, ჰყვება მონასტრის ისტორიას – როგორ შეძლეს ქართველმა ბერებმა მეთერთმეტე საუკუნეში მონასტრის შენარჩუნება.

¹ არქიმანდრიტი გერასიმე იყო ათონის მთის საქართველოში მყოფი მამულების გამგებელი (გაზ. დროება, 1884, №76).

„კლიმენტოს ნავთ-საყუდელი, სადაცა არს ივერიის მონასტერი, დიდი საფასით მიყიდულ არს ვასილ მეორისაგან ქართველებისათვის, ფასად მისცა ორი მონასტერი, იოანე ნათლისმცემლისა სტამბოლში, მეორე წმ. ფოკას მონას. ტრაპზონში გარდა სხვა საფასისა და სიკეთისა, რომელიც დღესაც ჰსჩანს ათანასე ათონელის ნაწერში და დამტკიცებული ვასილი კეისრისაგან, რომელშიაც სწერს: არა ქონდეს უფლება პორტას, ე. ი. საბერძნეთის სასულიეროს, მხოლოდ ჰკიებდეს კეისრის მფარველობასა ქვეშე და შეერთება თავის სამშობლო მაღალ ეკლესიასთან. ათონის მთაზე აშენებული ივერიის მონასტერი საკუთარი ქართველთათვის არის, როგორც აცხადებს მეთერთმეტე საუკუნის დაწერილი მათიანე იმავე მონასტრისა. ბერძნები იყვნენ მონასტერში შეწყნარებული მხოლოდ მეფოგეთ და მენავეთ. შემდგომ ქართველებმა თავისი სინოფობით შეინყნარეს ბერძნის საბერო მორჩილები ძმათა შორის“ [29; 30].

მამა ბენედიქტე, ასევე, ყურადღებას ამახვილებს, როგორ უპირებდნენ გამოძევებას ქართველებს და როგორ შეუდგინეს პატრიარქის მაგივრად წერილი, რომელსაც „ცვინგელიას“ უწოდებენ, თითქოს ქართველები ვერ უვლიდნენ მონასტერს და ამ მიზეზით პატრიარქისგან ტაძრის გადმოცემას ელოდებოდნენ. მამა ბენედიქტეს გადმოცემით, ქართველებმა მიუსწრეს საკითხთან დაკავშირებით პატრიარქის გადაწყვეტილების მიღებამდე და დიდი ბრძოლით შეძლეს შენარჩუნება. „დაუმტკიცეს ქართველებს ოქროს ბეჭდითა წინამძღვრობით მამისა სვიმიონის ქართველისა, და ამიერითგან იყვნენ მშვიდობასა შინა, ვიდრე მეთვრამეტე საუკუნის ბოლომდე. წერილი იგი დაშთა კონსტანტინეპოლში საპატრიარქო არხივში“ [31]. როდესაც ოსმალებმა აიღეს კონსტანტინეპოლი, პატრიარქს ყოველი საბუთი, რომელიც არქივში იყო დაცული ვენეციაში გაუგზავნია. ამ საბუთებს შორის იხსენიებს „ცვინგელიას“, რომლის პირი საჭიროებისამებრ წარსადგენად გადააღებინა [32]. არქიმანდრიტ გერასიმეს არზის შინაარსს გამოეხმაურა მღვდელი დიმიტრი ჯანაშვილი წერილით „მოკლე ისტორია ივერიის მონასტრისა ათონის მთაზე“. წერილში წარმოდგენილია, ასევე, მონასტრების შენების ისტორიული რეპრეზენტაცია, ქართველი და ბერძენი ბერების ბრძოლა, მსჯელობა ათონის ივერთა მონასტრის კუთვნილებაზე, მამა ბენედიქტეს ღვაწლზე [33].

„ივერიის მონასტერი დაფუძნებულია და დამყარებული ქართველთა მეფეთა და მთავართაგან, მორწყული და გაპოხიერებული, ვითარ-

ცა ვენახი ქრისტესი, ცრემლთა ნაკადულითა, სისხლის ოფლითა და მოღვაწეობითა ქართველთა წმ. მამათა თორნიკე, იოანე, ექვთიმე, გიორგი, გაბრიელის და სხვათა მამათა, რომელთა სახელები დაწერილ არიან წიგნსა ცხოველთასა“ [34].

პუბლიკაცია კიდევ ერთი დასტურია იმისა, რომ შეუძლებელია ქართველთა მრავალსაუკუნოვანი ღვაწლის ასე ადვილად წაშლა ისტორიის ფურცლებიდან.

დიდია მამა ბენედიქტეს (ბარკალაია) დამსახურება ათონის ივერთა მონასტრის დაბრუნების თვალსაზრისით. 1903 წლის „ივერია“ იტყობინება რომ ის ჩასულა სტამბოლში და რუსეთის სტამბოლელ ელჩთან კიდევ ერთხელ აღუძრავს მონასტრის დაბრუნების საკითხი [35]. მიუხედავად იმისა, მის ღვაწლთან დაკავშირებით განსხვავებულ ვერსიასაც ვხვდებით პუბლიკაციებში [36; 37]. ჟურნალი „მწყემსი“ აშინოვის საქმიანობას ადარებს მამა ბენედიქტეს მოღვაწეობას:

„ერთი აშინოვი გვპირდება ჩვენ, რომ იგი შემოუერთებს საქართველოს ნახევარ კონსტანტინეპოლს დარდანელის სრუტით, ხალკედონიას, მაკედონიას და თესლონიკეს ათონის მით. ამავე დროს რუსებს რას პირდება, ამას ვინ მოსთვლის რუსეთის ვრცელ სახელმწიფოს ერთი კუთხიდან მეორე კუთხეში გარბის-გამორბის გულზე ხატ ჩამოკიდებული და ყველას ცრემლით ემუდარება: „მიშველეთ, ხელი გამიმართეთ, შემწეობა აღმომიჩინეთ და მე ვიცი რას ვიზამო, ბერძნებს გავრეკავ საბერძნეთიდან და მას საქართველოს შემოვუერთებო... ამგვარად შეკრებილი ფულებით თავის ნათესავების სახელზე ყიდულობს წისქვილებს, მამულებს და ვექსილებით ასესხებს ფულებს... ეს აშინოვიც კი ფულს ჰკრებს ხალხში, ვითომ და საქართველოს დანგრეული მონასტრების შესაკეთებლად და განსამშვენებლად“ [38].

მართალია, წერილში მამა ბენედიქტე არსად არის დასახელებული, მაგრამ ცხადია, რომ ამ პერიოდში უცხოეთის ქართული საგანგებების დასაბრუნებლად ძალას და ენერგიას არ იშურებდა, მათ დასაბრუნებლად აგროვებდა შემონირულობას, ამიტომაც განაპირობა „მწყემს“-ის პუბლიკაციამ მამა ბენედიქტეს განაწყენება [39]. დეკდავით ლამბაშიძე საპასუხო წერილში ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ მამა ბენედიქტეზე არ გვქონდა პუბლიკაციაში საუბარი, ტყუილად გაგვინაწყენდაო, მაგრამ საპასუხო წერილს თუ დავაკვირდებით, აგრძელებს პოლემიკას და კრიტიკას:

„ჩვენ სულით და გულით ვსწუხვართ მონასტრების შემცირებას, მაგრამ, მართალი უნდა გითხრათ, სრულებით ჩვენ არაფერს გვიქადის

და არავითარს სარგებლობას არ მოუტანს ჩვენს მამულს სამეგრელო-დამ რამოდენიმე პირის სათათრეთში გადახვეწა იმ აზრით, რომ მერე იქიდგან თავიანთ სარჩოსათვის ხალხი შეაწუხონ. ჩვენს მონასტრებს ათონის და სინას მთაზედ და იერუსალიმში მაშინ ჰქონდათ მნიშვნელობა, როდესაც ჩვენ ქვეყანას ქართველი მეფეები განაგებდნენ. ამისთანა ისტორიული მნიშვნელობა რომ ვილაცა ბარკალაებმა აღუდგინონ ჩვენ ხალხს, როგორც ამას ჰპირდებიან იგინი, ჩვენ არ გვწამს და არასოდეს არ ვერწმუნებით“ [40].

ისეთი შთაბეჭდილება რჩება დეკანოზს არ მოსწონს ის გარემოება, რომ „ვილაცა ბარკალაები“ ცდილობენ აღუდგინონ ისტორიული მნიშვნელობა. იგი, ერთი მხრივ, ამბობს, რომ არ ვგულისხმობდი მამა ბენედიქტესო, მეორე მხრივ, ეკამათება მამა ბენედიქტეს საპასუხო წერილით და ამ წერილში მამა ბენედიქტეს საქმიანობის დაჩრდილვას ცდილობს, ადანაშაულებს მას შემოწირულობების პირადი მიზნით გამოყენებაში [41]. შემოწირულობების დახარჯვის თვალსაზრისით საინტერესოა მღვდელ დიმიტრი ჯანაშვილის ინფორმაცია, სადაც უფრო კონკრეტულად არის მითითებული თუ როგორ დაიხარჯა შეგროვილი თანხა. ამასთან, გამოკვეთილია ამ საქმეში მამა ბენედიქტეს დამსახურებაც [42].

მაგრამ მამა ბენედიქტე არ იყო მარტო ამ ბრძოლაში. მას გვერდით დაუდგა ქართული საზოგადოების ნაწილი, რომელმაც გააცნობიერა, თუ რა მნიშვნელობა ჰქონდა ქართველთათვის ამ ბრძოლას. „ივერიაში“ ქვეყნდება ათონის ივერთა მონასტრის მამების დეკანოზ პეტრე კონჭოშვილისათვის გაგზავნილი წერილი მისივე წინასიტყვაობით, სადაც აღწერილია თუ როგორ შევიწროებული იყვნენ ბერძენი მამებისგან [43].

ამ ბრძოლაში თავადაზნაურთა წინამძღოლების შუამავლობით 1883 წლიდან დავა გაუმართავთ რათა „დაუბრუნდეს ათონის ქართველთა სავანის ძმთა ათონის ივერიის მონასტერი თავის მამულეებით, ვითარცა სამკვიდრებელი ქართველი ერისა... ამ წერილის წამკითხველი ანუ მომსმენი ქართველი საზოგადოება, განურჩევლად წოდებისა და სქესისა, ვისაც-კი მცირედი სიყვარული უღვივის გულში სამშობლოს მიმართ, მოვალება წინაშე ღმრთისა და კაცობრიობისა აღმოუჩინოს შემწეობა ქართველთა ათონის სავანის ძმთა გამოსახსნელად მათდა ბერძენთა ბერთა მტარვალობისგან, ამას მოითხოვს ჩვენი ეროვნული ღირსება, პატივი, ძველი ისტორიული დიდება ქართველის ერისა და მოყვასთა მიმართ სიყვარული...“ [44].

ეპიზოდით, ცხადია, ისტორიული მეხსიერების დაცვა ეროვნული ღირსების დაცვის ტოლფასია.

მედია სათანადო შეფასებას აძლევს მამა ბენედიქტეს მოღვაწეობას:

„მან ჩასდგა საძირკველი და შესაძლებელი გახადა ბერძნის ბერებთან ბრძოლა და მათგან ივერიის მონასტრის დაბრუნების სურვილი აღძრა ქართველთა შორის“ [45].

ასეთ ვითარებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ისტორიულ რეპრეზენტაციას, ხალხისთვის საკითხის ისტორიის მინოდება-პოპულარიზაციას.

ამ მხრივ აღსანიშნავია ზემოთ ხსენებული მღვდელი დიმიტრი ჯანაშვილის პუბლიკაცია „მოკლე ისტორია ივერიის მონასტრისა ათონის მთისა“. ამავე მიზანს ემსახურებოდა 1911 წელს გაზეთ „შინაური საქმეებში“ გამოქვეყნებული წერილი „დაკარგული დიდება“. „დღეს ძლივს თუ ათასში ერთმა იცის სად არის ეს დიდებული მონასტერი, რა მნიშვნელობა ჰქონდა მას საქართველოს ისტორიაში და რა განძს წარმოადგენს იგი დღესაც ჩვენს გაღატაკებულ ეკლესიასა და საღვთისმეტყველო ლიტერატურისთვის. ბევრ მღვდელთან შემხვედრია პირადად მე ლაპარაკი ათონის მონასტრის შესახებ და ყოველთვის განცვიფრებული დავრჩენილვარ მათი უვიცობისაგან“. ამ დროისთვის რუსულ ენაზე გამოცემული ყოფილა ათონის ივერთა მონასტრის აღწერილობა ნატროშვილის მიერ. მაგრამ ფართო საზოგადოებისთვის, რომელმაც მხოლოდ საყველპურო რუსული იცოდა, ცნობილი არ იყო. ამ მიზეზით ავტორი საჭიროდ თვლის ესაუბროს თავის მკითხველებს ათონის ივერთა მონასტრის მნიშვნელობაზე სწორედ ნატროშვილის წიგნზე დაყრდნობით. წიგნში მოთხრობილი ყოფილა მონასტრის აშენების ისტორია და მასზე უფლების შესახებ ქართველთა და ბერძენთა ცილობის ისტორია. „საჭიროა ყველა ჭეშმარიტ ქართველს თვალწინ ედვას ეს წიგნი, რათა მუდამ ახსოვდეს, რომ იგი მოვალეა იზრუნოს ივერიის მონასტრის კვლავ დაბრუნებისათვის, რომელიც 12000 ქართველის სისხლით და ძვლებით არის ანაშენი და შექნილი თავის ადგილმდებარეობით“ [46].

მიზანი ქართული საზოგადოების გამოფხიზლებაა: „ყველა ეროვნებას ქართველების გარდა შერჩენიათ თავისი მონასტრები... მარტო ქართველებმა დაჰკარგეს ეს უფლება და ამის მთავარი მიზეზი, რასაკვირველია, სხვა ეროვნების ბერების გამრავლება-კი არაა, არამედ თვით ჩვენი სიჩუმე და ხმის ამოუღებლობა“ [47]. „კმარა ამდენი ძილი,

დროა გავიღვიძოთ და მამა-პაპის დანატოვარს მაინც მოვუაროთ თუ ახლის შეძენა არ შეგვიძლია“ [48].

მედია ქართული საზოგადოების გულგრილ დამოკიდებულებაზე საუბრობს და მოუწოდებს, რომ არ იყვნენ ინდიფერენტულნი საზოგადო საქმისადმი.

როგორც განხილული მასალიდან ჩანს, საქართველოს პოლიტიკური სისუსტის პერიოდში უცხო იდენტობა ხელიდან გვაცლიდა კულტურულ საგანძურს, მამა-პაპისეული სისხლით და ძვლებით შექმნილგაპოხიერებულ ქართულ საგანეებს. ამასთან, პრეტენზიას აცხადებდა საზღვარგარეთის ქართული სალოცავებისათვის შეწირულ საქართველოს ისტორიულ მინა-წყალზე. აღნიშნული ფაქტის საპასუხოდ ქართულმა ბეჭდურმა მედიამ აქტიური პროპაგანდა გაშალა ნაციონალური გრძნობების გასაღვივებლად და გასაძლიერებლად ქართველ მკითხველებში. ისტორიული მეხსიერების რეპრეზენტაციით მედია აღძრავდა ეროვნულ სენტიმენტებს და ახდენდა საერთო დარაზმულობას ტერიტორიული თუ კულტურული იდენტობის დასაცავად.

დამონმებული ლიტერატურა:

1. ს. ყაუხჩიშვილი, ბერძნების დასახლების ისტორია საქართველოში, ქუთაისის პედინსტიტუტის შრომები, ტ. IV, 1942.
2. ს. ყაუხჩიშვილი, ბერძნების დასახლების ისტორია საქართველოში, ქუთაისის პედინსტიტუტის შრომები, ტ. VI, 1946.
3. ს. ყაუხჩიშვილი, ბერძნების დასახლების ისტორია საქართველოში, ქუთაისის პედინსტიტუტის შრომები, ტ. IV, 1942.
4. პ. გუგუშვილი, თურქეთის საფაშოებიდან სომეხთა და ბერძენთა გადმოსახლება საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება, ტ. 1, თბილისი, 1949.
5. Н. Иоаниди, Греки в Абхазии, Сухуми, 1990.
6. ი. ახუაშვილი, ბერძნული ახალშენები ქვემო ქართლში, მნათობი, 1989, №12.
7. ა. ჯაფარიძე, ქართველთა დენაციონალიზაცია XVII-XX საუკუნეებში, თბილისი, 1997.
8. ლ. ბერძენიშვილი, ი. გარაყანიძე, რ. გორდუზიანი, ა. მიქაბერიძე, ნ. ტონია, მ. ფხაკაძე, მ. შახპაზიდი, ა. ჩეპიდი, ნ. ჯანაშია, ბერძნები საქართველოში, თბილისი, 1990.
9. ა. სონღულაშვილი, ბერძნები საქართველოში, თბილისი, 2004.

10. ი. კვაშილავა, საქართველოში მცხოვრები ბერძნები პოსტსაბჭოურ პერიოდში, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ძიებანი, XV, თბილისი. 2013.
11. გაზეთი „ივერია“ 1905. №8.
12. გაზეთი „ივერია“ 1901. №41.
13. გაზეთი „დროება“ 1884. №266.
14. გაზეთი „ცნობის ფურცელი“ 1902. №1729.
15. კ. კეკელიძე, მიტაცება ბერძენთა მიერ ქართული ლიტერატურული კერისა ათონზე და მისი მდგომარეობა მე-16-17 საუკუნეებში, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, III, თბილისი, 1955.
16. ბ. კანდელაკი, ათონის ივერთა მონასტერი, ძეგლის მეგობარი, 1970, №22.
17. ზ. ჭუმბურიძე, ქართული კულტურის ათასწლოვანი სავანე, განთიადი, 1982, №2.
18. ა. ალექსიძე, ათონი ათასწლოვანი (ათონის ივერთა მონასტერი), თბილისი, საბჭოთა საქართველო, 1982.
19. გაზეთი „დროება“, 1884, №219.
20. გაზეთი „ივერია“, 1897, №175.
21. გაზეთი „ივერია“, 1891, №3.
22. გაზეთი „ივერია“, 1877, № 8.
23. გაზეთი „დროება“, 1878, №229.
24. გაზეთი „დროება“, 1882, №226.
25. გაზეთი „დროება“, 1882, №268.
26. გაზეთი „ივერია“, 1900, №26.
27. გაზეთი „ივერია“, 1899, №259.
28. გაზეთი „დროება“, 1882, №236.
29. გაზეთი „დროება“, 1882, №267.
30. ჟურნალი „მწყემსი“, 1884, №1.
31. გაზეთი „დროება“, 1882, №267.
32. გაზეთი „დროება“, 1882, №267.
33. გაზეთი „დროება“, 1884, №76, №77, №78, №79, №80.
34. გაზეთი „ივერია“, 1899, №259.
35. გაზეთი „ივერია“, 1903, №266.
36. გაზეთი „დროება“, 1876, №112.
37. გაზეთი „მინაური საქმეები“, 1912, №6.
38. ჟურნალი „მწყემსი“, 1889, №4.

39. გაზეთი „ივერია“, 1889, №71.
40. ჟურნალი „მწყემსი“, 1889, № 11:9.
41. ჟურნალი „მწყემსი“, 1889, № 12:9.
42. გაზეთი „დროება“, 1884, №80.
43. გაზეთი „ივერია“, 1899, №220.
44. გაზეთი „ივერია“, 1899, №217.
45. გაზეთი „შინაური საქმეები“, 1912, №1.
46. გაზეთი „შინაური საქმეები“, 1911, №28.
47. გაზეთი „ივერია“, 1900, №26.
48. გაზეთი „შინაური საქმეები“, 1911, №35.

Ketevan Mania

Doctor of History, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology, Senior-research associate of the Department of Modern and Contemporary History

Some issues of Georgian-Greek relations in print media (Droeba, Iveria, Tsnobis Purtseli, Mtskems)

Summary

In the XIX century, during the ordeal of Georgian identity, the claims of a foreign identity, the Greeks, on the Georgian lands became active. The Greeks expelled the Georgians from the Monastery of Iviron in Athos and tried to take possession of the lands donated to this monastery in Georgia.

In this work, an attempt to represent the above mentioned issue in print media is presented with an ethnosymbolist approach. By observing public perceptions, values, and memories, the role of Greeks in the history of Georgian identity is analyzed.

Through the analysis of media material, it was found that the Georgian press engaged in active propaganda in the conditions of denationalization in order to arouse and strengthen national feelings among Georgian readers. Through the representation of historical memory, the media aroused national sentiments and mobilized collective efforts to protect territorial or cultural identity.